

## HADTÖRTÉNELMI APRÓSÁGOK.



*Foglyok váltságdíja.* A török hódoltság korából való számos levélből tudjuk, hogy a magyar urak kezére került foglyok váltságdíja készpénz mellett különösen jobbfajta lovakban volt kölcsönös alku szerint megállapítva. Ennek példája az itt közölt I. számú levél, mely Nádasdy Tamás nádor egyik foglyáról szól.

Érdekesebb a II. számú levél, melyben Petróczy István egyik foglyáról esik szó, a ki a váltságdíjúl kítűzött 200 tallér helyett csak 150-et hoz ugyan, de a hátralékos összeg helyett «úrnak való fehér darutollakat» kínál, melyekért Mustár aga jóállást vállal, sőt hitlevéllel is megkínálja Petróczyt, azonban «minthogy most az sok katona és hajdú jár,» a pénz elküldéséért felelősséget nem vállal.

### I.

Vitézlő uram és barátom, köszönetemet és barátságomat. Im az kegyelmed levelére az csausz fiát az lóval oda küldtem kegyelmedhez, de kérlek, mint barátomat, küldd mint Sárvárig egy emberedtül, és irj Nádasdy uramnak mellette, hogy az egy lovon adja ki szegényt, erről is esmérhetik, hogy szegény, hogy nem feküdt volna ennyi ideig ott, ha szegény nem volt volna, bizonynyal higgye Kegyelmed, ez lovat is Veli bég adta Istenért érette. — Veszprémbe, szent Gergely pápa napján 1557. Veszprémi Memhet bég.

*Kivülről:* Vitézlő uramnak Vásony Horvát Gáspárnak, nekem barátomnak.

### II.

Köszönetem után Isten áldjon meg jó vitéz barátom. Vettem az Petrócj István ő nagysága levelét az mely levelébe az török rabja felől ír, hogy az szerént küldje föl, úgy mint kétszáz tallért. — Ő szegény váltig fáradott az megszabadulásán, nehezen is szerezte össze az pénzt, most nem szerezhetett többet másfélszáz tallérnál, de

az többit is, úgymint ötven tallért megszerzi, és én kezes leszek ő érette, hanem kérlek, édes vitéz szomszéd barátom, hogy írd meg az vitéz szomszéd barátomnak,<sup>1</sup> mint hogy daru tollakat kér ő nagysága pénziért, én azért az ötven tallérért küldök ő nagyságának, szép, úrnak való fehér darutollakat, mentől hamarább, és ha ő nagysága nem hinne szóznak, hitlevelet is küldök az ötven tallér felől, avagy az darutollakat fogom megküldeni, hanem, vitéz szomszéd barátom, minthogy most az sok katona és hajudu (*igy!*) jár, nem mertem most az pénzt az postára bízni, hanem, vitéz szomszéd barátom, válójátok föl az pénznek szerencsáját az magyartól, mink az török felől felelünk, csak tik az magyar felől feleljetek, ha magyar elveszi, ti károtok, ha török elveszi, az mi kárunk legyen, — hiszem, vitéz szomszéd barátom, vagyon módotok benne, hogy komjátí embe- reket küldhettek az pénzért, ide Ujvárba, mindjárt megadjuk az másfélszáz tallért, az ötven tallérról hitlevelet küldök, avagy ötven daru tollakat, mert bizony szegény az török rab, csak Istenért szabadítottam ki szegényt, az tömlőcztartónak is hat forintot küldtem, azért kérlek, vitéz szomszéd barátom, minthogy az szegény rabnak alá kell menni az darutollakért, kérlek, hogy kolduló levelet küldjön az vitéz úr. Ezek után Isten tartson meg, vitéz barátom, jó egészségben. — Költ Ujvárba die 11 februari i 1665. — Sógor Mustar aga m. p.

*Kívülről:* Adassék ez levelem Nyitrán lakozó magyarok főkapitányának, úgy mint Faragó István szomszéd vitéz barátomnak.<sup>2</sup>

*Dr. Kárffy Ödön.*

*Kassai puskaportörő malom.* Zvolenszky Anna az 1754-iki évben eladta Kassán lévő puskaportörő malmát Haske Menyhértnek. Mivel a malom veszélyeztette a terjedő várost, tehát az 1768-ik évben a város magához váltotta 1400 frton, továbbá Haske Menyhért puskaportörőnek egy új malom felállítására a városi alsó malmon túl telket adott.

Erről szól az alábbi adás-vételi szerződés:

Ezen nemes királyi szabad Kassa városának érdemes főbirája tekintetes nemzetes és vitézlő Berczik István uram ő kegyelme h irével és consensusából. Én alább is megirt Zvolenszky Anna magamra vállalván mindazoknak terheit, valakiket ezen alább említendő dolog most vagy jövődőben illetve vagyis illethetne, adom tudtára minde-

<sup>1</sup> Petróczi Istvánnak.

<sup>2</sup> Mindkettő *Országos levéltár*, Missiles.

neknek és vallom ezen levelemnek rendiben, hogy én feles terhes adósságaim miatt kölcsön vagy hitelben adó uraimém (sic!) által megszorogatván, kéntelenítettem azon adósságimnak lefizetésére, úgy saját táplálatásomra ezen nemes királyi Kassa várossa határán tiszteletes Jézus társasága kassai collégiumához tartozó kert mellett situáltatott *puskaportörő malmot* minden hozzá való pertinentiáival áruban bocsátanom, mely végre is nagy jó akarómtul úgymint Haschke Menyhérd uramtul jó folyó ezüst pénzül ötszáz íd est 500 rhénes forintokat minden fogyatkozás nélkül felvevén, abban a summában főnemlített engemet örök jussal illető *puskaportörő malmot* minden benne lévő és hozzája tartozandó eszközeivel, pertinentiáival és a Hernád folyóvizről reá szolgáló fludernek szabad élésével, egyszóval mindazon jussal, igazsággal és szabadsággal valamint eddig bírtam és továbbra is bírhattam volna, felül megirt *Haschke Menyhérd* uramnak, ő kegyelme hitves társának Englin Rosália Anna asszonynak és mind két ágon lévő successorinak, legatariusinak és cessionariusinak ad liberam dispositionem örökösen és megmásolhatatlanul eladtam, cedáltam és per manus bocsátottam semminemű *prætensiót* vagy annak ára vagy kiváltása és ahhoz lehető jussom eránt többé magamnak fönn nem tartván. Költt Kassán Bőjtelőhavának 23-ik napján 1754-ik esztendőben.

Consensit et subscripsit salvo jure alieno liberæ regiæque civitatis judex ordinarius

*Stephanus Berczik* m. p.

(Kassa szabad királyi város bírása, Berczik István aláírta s beleegyezett más jogainak sérelme nélkül.)

Infrascriptus notumfacio tenore præsentium significando, quibus expedit universis, quod consideratis multiplicibus damnis, quæ mola mea pulveraria ab intus denotata per fortuitam eamque sæpius reiteratam pulveris pyrii accensionem tam mihi, quam etiam vicinis contribuentibus causerat, in perpetuum horum

*Anna Maria Zvolenszky* ×<sup>1</sup>

Coram me *Georgio Resch*.

(Elöttem Resch György előtt.)

Coram me *Johannes Klein*.

(Elöttem Klein János előtt.)

Alólírott tudtul adom jelen soraimmal, akiknek illik, hogy meggondolván azt a sok kárt, melyet fentebb jelzett *puskapormalmom* történetesen és ismételten a *puskapor felrobbanásával* úgy nekem, mint adófizető szomszédaimnak okozott, hogy mindettől örökre mentesek legyenek, ezt a *puskapor malmot*, melyet én

<sup>1</sup> T. i. keze keresztvonása.

præcautionem molam eandem per me et priorem consortem meam Rosaliam Englin pretio comparatam, in liberam regiamque civitatem Cassoviensem erga prævie mihi enumeratos rhen. florenos millequadringentos id est rh. fl. 1400 et erga designatam per eandem civitatem alium prope cataractam molæ suæ farinacæ inferioris existentem locum pro erigenda consimili mola pulveraria deserviturum, jure pariter perpetuo et irrevocabiliter transtulerim. Harum mearum propriæ manus subscriptione et usualis sigilli mei apressione roboratarum literarum translationium vigore et testimonio mediante. Actum Cassoviæ die 15-a Januarii anno 1768-o.

Coram me *Paulo Uramy* præfata civitatis jurato vicenotario.

*Melchior Haske*, pulfermacher.

Kívül: Præsentis literæ cessionales pro parte et ad instantiam prudentis et circumspecti *Melchioris Haschke* sunt genuine in tabulatæ authentico civitatis prothocollo folio 220. Cassoviæ die 2-a May anno 1754-o.

Per Carolum *Fidler* antelatæ civitatis Cassoviensis juratum cancellistam m. p.

első feleségemmel, Engel Rozáliával pénzen szereztem meg Kassa városában, a nekem letett egyezernégyszáz rajnai forintért és az alsó malom zugójánál fekvő földterületért, a melyen hasonló puskapormalmot építhetek fel, örökösen és visszavonhatatlanul átengedem Kassa városának. A mit sajátkezü aláírásommal és szokott pecsétem reáütésével megerősíték. Kelt Kassán az 1768-ik év január hó 15-ik napján.

Előttem :

*Uramy Pál*      *Haske Menyhért*  
a nevezett város puskaporgyártó.  
aljegyzője.

Kívül: Ez az engedélyokirat *Haschke Menyhért* részére és kérelmére a város hites jegyzőkönyvének 220. lapján feljegyeztetett Kassán az 1754-ik év május hó 2-ik napján.

*Fidler Károly*, Kassa város hites íródeákja által.

Az okirat Kassa város levéltárában az 1768-ik évi 22. szám alatt.

*Haske Menyhért* fia, *János* szintén portörömester s az 1792-ik évben ugyanitt polgárjogot nyert.

KEMÉNY LAJOS.

*A biharvármegyei insurgens sereg megalakulása 1800-ban.*<sup>1</sup> Jelentést tett a' N. M. F. Ispány Úr Eő Excellentiája<sup>2</sup> az eránt, hogy a' parantsolt Insurrectionak<sup>3</sup> hová hamarébb lehető ki állítása végett a' NS S. S. és Rendek közzül egy nevezetes Deputatiot ki rendelni szükségesnek vélte, erre a' Deputatióra bízván azt, hogy az Insurrectionak ki állítása és a megkívántató költségek dolgában Re-partitíója dolgában Planumot s' Projectumot készítsen. Ez a' Deputatio Planumaés Projectuma<sup>4</sup> tehát a' S. és Rendek előtt szórul szóra fel olvas-tatván, közönséges akarattal helybe hagyattatott s' ennek minél előbb leendő effectuatiója meghatározatott: Melly szerint meghatározatott az is, hogy ezen Bihar Vármegye két Eskadron lovasságot<sup>5</sup> és 7 Compánia Gyalogságot<sup>6</sup> állítson.

Továbbá az Insurgens Ns Lovas Sereghez feő Kapitánynak (mint-hogy különbenn is a' Törvény azt kívánja, hogy az Insurgens Sereget a' V Ispány vezérellye) Subst V Ispány Bessenyői Beóthy László Úr választatott. A többi Tiszteknek ki nevezése pedig, mint-hogy eránta még magát senki sem jelentette, további időre halasztó-dott. A' Lovassághoz mindaz által Százados Kapitánnak Sárosy András Úr ki nevezetett . . . . . Ezen Generalis gyűlés a' folyó Holnapnak 26-ik napján Continual-tatván, méltóztatott a' N. M. Feő Ispány Úr proponálni, hogy mint-hogy az Insurgens Ns Sereg Tagjai naponként kezdenek össze gyűlni; szükséges hogy ezekhez Tisztek neveztesse. Mellyhez képpes a' Gyalogsághoz Százados Kapitányoknak ki~nevezettek Beóthy József és Baranyi Antal Urak; Feő Hadnagyok Eskütt Csootka Antal, All

<sup>1</sup> Biharvármegye közgyűlési jegyzőkönyveiből (1800 szept. 24 — decz. 9.)

<sup>2</sup> Teleki Sámuel gróf.

<sup>3</sup> Ferencz király Bécsben, 1800 szept. 4. kelt parancsával szólította fegyverre a magyar nemes insurrectiót, a melynek 15000 lovasból és 30000 gyalogusból kellett volna állania. Ugyanazon parancssal a négy kerületi tábornokot is kijelölte a király az insurgens sereg számára. És pedig: a dunántuli kerületbe galanthai Esterházy Miklós herceg vezér-őrnagyot, a magyar nemes testőrség főhadnagyát; a dunáninnenibe: Benyovszky András altábornagyot; a tiszáninnenibe: Mészáros János báró, altábornagyot; a tiszántuliba: Splényi Gábor báró, altábornagyot. Ezen-kívül a horvát bán mellé, adlatusként, Jellačić János vezérőrnagyot. *Bihar-vármegye levéltára*. Fasc. III. Doc. 103. ex 1800.

<sup>4</sup> «Projectum Deputationis circa Insurrectionem.» U. o.

<sup>5</sup> 366 fő. I. h.

<sup>6</sup> 1332 fő. I. h.

Hadnagyoknak Belitzay József, Papának Pándor és Lakatos Aloysius; Zászló Tartóknak Szilágyi Ferentz és Balku.<sup>1</sup> . . . . .  
 Ugyan ez a' Generális Gyűlés Octobr 23-ik Napjainn Continuáltatván, fel olvasatott a' Felsőleges K. F. H. Palatinusnak sub d<sup>to</sup> 5<sup>a</sup> 8<sup>br</sup> A. C. költ kegyelmes Levele, mellyben a' Vármegyének a' Septbr 24-ik Napjänn tartott G. Gyűléséből fel küldött representatiojára válaszolni méltóztatik.

1° Hogy azon tekintetből, mivel ez a' Vármegye egy egész Battalion Gyalogságot állított, a' Vármegye ezenn Gyalogság Vezérjének egy Stabalis Tisztet, úgy mint Feő Strása Mester denominalhat.

2° Hogy minden Companiához megkívántatik 5 Tiszt,<sup>2</sup> Zászló Tartó mind az által ha a' szükség úgy hozza magával, az egész Battalionhoz is elég lesz egy.

3° Hogy a' Seregnek Sátorokra szüksége nem lészen.

A F. K. F. Hertzeg Palatinus ezen levelének fel olvasása alkalmatosságával jelentette Eő Exlja a' N. M. Feő Ispány Úr, hogy tapasztalván azt, hogy a' St. és Rendek az Insurgens Gyalogság Vezérletét Báró Vétsey József Úrra bízni szándékoznak, minthogy a' most említett Báró Úr már az Utóbbi Insurrectio alkalmatosságával is Obristlieutenanti ranggal szolgált; Eő Exclja a' F. K. F. H. Palatinushoz folyamodott, hogy többször nevezett Báró Vétsey Urat, ezen Vármegye Gyalogságánál legalább Obristlieutenanti ranggal meg hagyni méltóztasson. . . . .

. . . . . Nemes Arad Vármegyének Deputatusai nevezetessen Királyi Tanácsos Tököli Sabbas, Feő Notarius Török Albert, Tábla Bíró Kováts Mihály és Feő Szolga Bíró Stanislovits György Urak olly véggel jelenvén meg<sup>3</sup> ezen Particularis Gyűlésben, hogy az Insurgens Nemes Seregnek Coordinatioja dolgában ezen Bihar Vármegye Rendjeivel értekezzenek. A' Méltóságos Districtualis Generális Báró Splényi Gábor Úr Eő Excellentiája jelentést tett az eránt, hogy azon Activitása szerént, mellyet az Insurgens Nemes Seregeknek Coordinatioja dolgában vett. Nemes Arad és Békés Vármegyéknek Seregeit a' Bihar Vármegyei Insurgens Sereggel kívánja öszve kaptsolni, oly formán, hogy ennek a' három Vármegyének két Divisióból álló Lo-

<sup>1</sup> László.

<sup>2</sup> Tulajdonképen csak négy, úgy mint: 1 kapitány, 2 főhadnagy és 1 alhadnagy. Ezenkívül 1 zászlótartó. (József fh. nádor rendelete. Buda, 1800 szept. 8. *Bihar vármegye levéltára*, fasc. III. Doc. 103. ex 1800.)

<sup>3</sup> Nov. 13-án.

vassága tégyen egy Regimentet, a' Gyalogsága pedig, mely a' Debreczen Várossa által állítandó Companiával együtt 14 Companiából fog állani,<sup>1</sup> tégyen hasonlóképen egy Regimentet. Azonba a' Lovasságnak és Gyalogságnak tsak egy Obestere légyen, a' ki eő Excellentiája Propositiójára a' F. K. Feő Hertzeg Palatinus által fog ki neveztetni. E' szerént a' Lovasságnak és Gyalogságnak nem lenne külön Stabja, hanem tsak egy, megengedetnék mindazonáltal minden Vármegyének, hogy mind a' Lovas, mind a' Gyalog Sereghez különös Stabalis Tisztet nevezzen vagy projektáljon oly formán, hogy noha Obester tsak egy lesz, a' kitől függjön mind a' három Vármegyének mind Lovas mind Gyalog Serege, Oberstlieutenántok tsak ugyan és Feő Strása Mesterek mind a Lovasságnál<sup>2</sup> külön legyenek. E' mellett a Stabhoz ez a' három Vármegye egyett értve rendeljen egy Auditort, egy Regementi Chyrgust és egy Stabs Trombitást; Minthogy a' Sereg különböző vallású Személyekből fog állani, nem tsak Romano Catholicus, hanem Helvetica Confessiot tartó és Görög Rituson levő Papokat is. Az Adjutáns eránt Eő Excellentiája azt jelentette, hogy azt a' kinevezendő Obester Úr fogja a' maga tetzése szerént választani. . . . . Ezt előre botsájtván meg lett az egyezés abban, hogy Auditornak Sinay Sándor Úr Feő Hadnagyi ranggal és fizetéssel, Regementi Chyrgusnak pedig Nemes Arad Vármegyében lakozó Szergel Orvos azzal a' fizetéssel a' mely vagyon az regularis Katonaságnál Chyrgusoknál neveztesenek. . . . . A' mi a' Stabalis Tiszteket illeti, ezen Bihar Vármegye Rendjei abba tellyességgel nem botsájtkoznak mellyik Stabalis Tiszt mitsoda Charakterrel légyen, magok jól által látván azt, hogy ennek meg határozása egyedül Eő Felségétől és a F. K. Hertzeg Palatinustól mint Ország Feő Kapitányától függ, hanem egyedül az Törvényhez ragaszkodván, ennek értelméhez képest abban állapodnak meg, hogy mindenik Vármegye a' Maga Insurgens Nemes Seregéhez Feő Kapitányokat nevezzen.

Mellyhez képest a' Lovassághoz Feő Kapitánynak S. V. Ispány Bessenyői Beőthy László Úr már ki lévén nevezve, minekutánna Báró Vétsey József Úr magát ez eránt declarálta, hogy mivel az eránta tett representatoria még ekkoráig is semmi resolutio nem érkezett,

<sup>1</sup> Ferencz király már előbb említett behívó parancsa, az eddigi szokástól eltérően, minél nagyobb számú insurgens gyalogság kiállítását sürgeti. — Két-két század egy osztályt (divisiót), három osztály pedig egy zászlóaljat volt alkotandó.

<sup>2</sup> A szövegből kimaradt: mind a gyalogságnál.

következésképen bizonytalan dologra magát előre nem is készíthette, holott pedig már az üdő közelgett, a' midőn az Nemes Insurgens Sereggel indulni kellene, már semmi esettben és akár mitsoda rangal is a' Gyalogságnak vezérletét magára nem válallya. Ilyen környül állások között tehát a' F. K. Feő Hertzeg Palatinus fog kérettetni, hogy olly rendeléseket tenni méltóztasson hogy vagy a' Frelich Gyalog Regementjében<sup>1</sup> szolgáló Granatéros Kapitány Kazinczy László Úr, vagy ha ez nem jöhetne, az Staray Regementjénél<sup>2</sup> levő Kapitány Szent Iványi Leopold Úr jöhessen a' Gyalogsághoz vezérnek.

Egyébb eránt a' Gyalogságnál a' Companiakra való nézve ez a' rend-tartás határozatlik meg; hogy Divisions Commendantsok lesznek kapitány Beőthy Jősef, Baranyi Antal, Raksányi és Fejér Urak. A' Kapitány Beőthy és Jantsó Urak Companiái tesznek egy Divisiót, a' Baranyi és Revitzky Kapitány Uraké más Divisiót, a' Raksányi és Palugyai Uraké ismét egy Divisiót. A' Kapitány Fejér Úré pedig a' Debreczeni Companiával együtt hasonlóképpen egy Divisiót. Ez a' Gyalogság pedig még most a napokba ki fog szállítatni a' Falukra és a' Kapitány Beőthy Jősef Úr Companiája megyen Keresztesre, a' Raksányié Kerekibe, a' Palugyaié Szántóra, a' Fejéré Biharra, a' Jantsóé Borsra, a' Revitzkié Püspökibe, a' Baranyi Antal Companiája pedig Katona Városon<sup>3</sup> fog lenni.

Districtualis Generalis Báró Splényi Gábor Úr Eő Excellentiája a sub d<sup>o</sup> 28<sup>o</sup> Novbris költ levelébenn közli a' Vármegyével a' felséges Palatinus Eő K. F. Herczegségének azonn parantsolattját hogy

1-ör Az Insurgens Gyalogságnál minden Compánia az Tisztekkel edgyütt 183 Főből álljon.<sup>4</sup>

2-ör Sátorok, Szekerek, Vonó Lovak, s' egyéb Katonai requisitumok szereztessenek.

3-ör A' Gyalogság Tisztjei három szegeletű Kalapot viseljenek. Az Uniformisok pedig nem hosszú hanem rövid légyen.

<sup>1</sup> 28-ik gyalogezred.

<sup>2</sup> Helyesen : Sztáray (33. gyalogezred.).

<sup>3</sup> Most : «Váralja», Nagy-Váradnak a vár körül levő része.

<sup>4</sup> Egy insurgens lovasszázad állománya 182 fő volt, és pedig : 1 századoskapitány, 1 másodkapitány, 2 főhadnagy, 2 alhadnagy, 2 őrmester, 8 káplár, 2 vicekáplár, 1 fourier, 1 kovács, 1 sebész, 1 trombitás és 160 közember. Jőzsef fh. nádor rendelete. Buda, 1800 szept. 8. *Bihar vármegye levéltára*, fasc. III. Doe. 103. ex 1800.



4<sup>er</sup> Regemens Paterek, Profost provideáltasson az Sereg.

.....

Az Insurgens Nemes Gyalogságnál levő Kapitány Palugyai Mihály Úrnak ezen hivatalbeli resignatioja ezenn Generalis gyűlésbenn<sup>1</sup> referáltatván, a' SS. és Rendek említett Kapitány Úrnak resignatioját házi környülállásaira való nézve és az általa elő hozott okokból acceptálták olly formán mindazon által, hogy az Insurrectionalis Cassából felvett két hólnapi gratis gázsit vissza fizetni s' egyszersmind maga helyett zsoldost állítani köteles legyen. E' szerint Palugyai Mihály Úr helyébe Kapitánynak Denomináltatik Feő Hadnagy Belitzay József Úr, ez helyébe pedig Feő Hadnagnak Száraz József.

GYALOKAY JENŐ  
tüzérszázados.

<sup>1</sup> Deczember 9.